

TÜRKİYE’DE 0-12 AYLIK BEBEK BAKIMINDA UYGULANAN GELENEKSEL YÖNTEMLER

Birsen ALTAY¹⁺, Hatice BIÇAKÇI^{1*}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü Halk Sağlığı Anabilim Dalı

*Corresponding Author: baltay@omu.edu.tr

+Speaker: berfin-emirhan@hotmail.com

Özet

Amaç: Bu çalışma Türkiye’de 0-12 aylık bebek bakımında kullanılan geleneksel yöntemleri belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Derleme türündeki bu çalışma 2019 Ocak-Mayıs tarihlerinde yeni doğan, bebek, bakım, anne, geleneksel uygulamalar, inanç, Türkiye, newborn, baby, care, mother, traditional, practices, belief, Turkey anahtar kelimeleri kullanılarak literatür taraması yapılmış olup, elde edilen veriler gruplandırılmıştır.

Bulgular: Türkiye’de 0-12 aylık bebek bakımında sağlık sorunlarında; sarılık, öksürük, isal, kabızlık, ateş, pişik, pamukçuk, gibi durumda yapılan uygulamalardır. Ayrıca çalışmada tinsel, estetik, hijyen ve bakım, merasim, uygulamaları yapıldığı belirlenmiştir.

Sonuç; Türkiye’de 0-12 bebek bakımında kullanılan geleneksel uygulamalar bebek sağlığı açısından zararlı, yararlı ve zararlı ya da yararlı olmayan geleneksel uygulamalar olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel uygulamalar, Sağlık uygulamaları, Bebek

GİRİŞ

Geleneksel uygulamalar insanlık tarihi kadar eskidir. Modern tıbbı karşı kökleşmiş halk hekimliği günümüzde de canlılığını koruması; halkın geleneksel uygulamaları deneyimlemesi, sağlık hizmetlerinin etkili bir şekilde bölgeye ulaşmaması, halk ile uygun iletişimin kurulmaması, bölgenin geleneksel yapısının sürmekte olması ile açıklanabilmektedir (Bilgen Sivri 2012). Türkiye’nin genel sağlık sorunlarına bakıldığında bebek ve çocuk yaş grubu istendik düzeyde sağlık hizmeti alamaması bakımından önemli yere sahiptir. Bebek ve çocuk ölümlerinin oranlarını doğrudan etkileyen durumlar; biyolojik faktörler ve sağlık hizmetleri, dolaylı etkileyen durumlar; gelenekler, ailenin geliri, ekolojik ortam gibi sosyo-ekonomik ve fiziksel ortamlardır (Özyazıcıoğlu ve Polat 2004). Türkiye İstatistik Kurumu’nun (TÜİK) verilerine göre bin canlı doğum başına düşen bebek ölüm sayısını ifade eden bebek ölüm hızı, 2016 yılında binde 9,9 iken, 2017 yılında binde 9,2 dir (TÜİK 2018). Anne-bebek bakımına dair bilgi yetersizliği ve yanlış geleneksel uygulamalar; iyileşme sürecini uzatabilmekte, doğru ve etkin tedavi almasını engellemekte, sakatlık, hastalık ve hatta ölümle sonuçlanabilmektedir. Bu nedenle annelerin bebek bakımı uygulamalarını ve bu uygulamaları etkileyen faktörlerin bilinmesi önem taşımaktadır (Çalışkan ve Bayat 2011). Birey, aile ve toplumun sağlığını geliştirmek, korumak, sürdürmek, hemşirelerin

sorumluluğudur. Bireyin sağlığını olumsuz etkileyen geleneksel sağlık uygulamalarının saptanması, değiştirilme yoluna gidilmesi, çağdaş sağlık uygulaması olan sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının öğretilmesi ve yararlı uygulamaların desteklenmesi, bireylerin bakımlarına katılmasının sağlanması hemşirelerin temel sorumluluklarındandır (Bilgen Sivri 2012). Bu çalışma Türkiye’de 0-12 aylık bebek bakımında kullanılan geleneksel uygulamaları belirlemek amacıyla yapılan bir derleme çalışmasıdır.

SAĞLIK SORUNLARINA YÖNELİK GELENEKSEL UYGULAMALAR

Gaz sancısı; Yapılan çalışmalarda gaz sancısı olan bebeğe; metsil, gaz damlası, rezene, anason, papatya çayları, bademyağı, zeytinyağı, elmayağı içirilir. Bebeğin karnı soğan rendesi, ılık haşlanmış arpa, sirkeli haşlanmış lahana, ılık zeytinyağına batırılmış pamuk ile sarılır. Bebeğin gaz sancısı olmasın diye ılık toprakla (höllük) sarılır. Bebeğin karnı, sırtı sıvazlanır. Bebeğin ayakaltı ve göbek bölgesini elma yağı ile yağlanır. Kimyon ya da nane kaynatıp, bebeğin ağzına birkaç damla damlatılır ve bebeğe ılık banyo yaptırılır gibi geleneksel uygulamaların kullanıldığı belirtilmiştir.

Konak; Başında konak oluşan bebeğe; bebeğin kafasına zeytinyağı, zeytinyağı ve karbonat karışımı, bebe yağı sürüldüğü bir süre beklendiği ve sonra

yıkandığı, yıkandıktan sonra bebeğin başının tarakla tarandığı gibi geleneksel uygulamaların olduğu belirtilmiştir.

Pamukçuk; Bebeğin ağızında pamukçuk oluşması durumunda; Bebeğin ağızı karbonatlı su ile silindiği, Bebeğin ağızına kendi saçı, yaşlı bir kadın veya ikiz bebeği olan bir kadının saçı sürülür. Anne sütü, un ve sarımsak karıştırılıp sürülür. Bebeğin ağızına nişasta, zeytinyağı, krem, pekmez, karadut şurubu, lokum tozu, limon suyu, maden suyu sürülür. Bebeğin ağızı nişasta, anne sütü ve şeker karışımı ile silinir. Bebeğe her beslenmeden sonra biraz su verildiği belirtilmiştir.

Pişik; Bebekte pişik olması durumunda; Vazelin, katı yağ, zeytinyağı, margarin, beyaz toprak, pudra sürülür. Bebek ılık toprakla (höllük) sarılır. Islak mendille silinir. Sabunlu su ile yıkandığı belirtilmiştir.

Sarılık; Yapılan çalışmalarda yeni doğan bebekte sarılık olması durumunda; Bebeğin iki kaş arası, alnı, kulak arkası, dilaltı kesilerek kan akıtılır. Bebek gelincik suyu, içerisine altın konan su, çiğdem yaprağı konulan su, kaynak suyu ile yıkanır. Bebek floresan lambaya, gün ışığına tutulur. Gazı çıkarılmış maden suyu, kayısı suyu içirilir. Bebeğin bileklerine ve boynuna sarı ip bağlanır. Bebeğe sarı giysi giydirilir. Altın takılır. Yumurta sarısı ile yıkanır. Boynuna sarımsak asılır. Bebeğin ağızına limon damlatılır. Bebek ocağa (yatıra) götürülür. Ocaklı bir kadın bebeğin eline kırmızı ip, gül ağacına da sarı ip bağlar. Burundan akan kan bebeğin gözlerine damlatılır gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

İsal; Bebeğin isal olması durumunda; Bebeğe şekerli tuzlu su içirilir. Patates muz gibi posasız yiyecekler, kahve yoğurt karışımı, katı yiyecekler, çiğ patates, leblebi tozu yedirilir. Bebek emzirilmez. Bebeğe su verilmez gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

Kabızlık; Kabız olan bebeğe; zeytinyağı ve su içirilir. Bebeğin makatına zeytinyağı sürülür. Bebeğin karnına masaj yapılır. Makattan fitil, sabun koyulur gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

Ateş; Bebeğin ateşinin yükselmesi durumunda; Bebek sirkeli suyla, aspirinli suyla silinir. Banyo yaptırılır. Bebek terletilir gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

Öksürük; Bebekte öksürük olması durumunda; Bebeğe pekmez, zeytinyağı, sıcak süt, bal, ihlamur çayı, ılık su, karabiberli çay veya elma yağı içirilir. Bebeğin sırtına gazete kağıdı, sıcak havlu konulur. Bebeğin göğsü ve sırtına vinx, bitkisel krem, bal, pekmez, kolonya, aspirinli su, zeytinyağı ile masaj

yapılır. Ortam nemlendirilir gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir.

Ağlama; Bebeğin sürekli ağladığı durumlarda; Bebek 4 yol ortasına götürülüp, ağızına babasının ayakkabısı hafifçe vurulur. Dua okunur. Ayakta ya da beşikte sallanır. Ninni söylenir. Bebeğin yastığının altına okunmuş yedi renkli ip konulur. Bebeğin göbeğine para konulur gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir (Biltekin ve ark 2004, Çınar ve ark 2015, Dinç 2005, Eğri ve Gölbaşı 2007, Çetinkaya ve ark 2008, Aliefendioğlu ve ark 2009, Bölükbaş ve ark 2009, Beşer ve ark 2010, Koyun ve ark 2010, Işık ve ark 2010, Çalışkan ve Bayat 2011, Yalçın 2011, Bilgen Sivri 2012, Uğurlu ve ark 2013, Arısoy ve ark 2014, Gölcük 2014, Karabulutlu 2014, Polat ve ark 2014, Arabacı ve ark 2016, Güzel ve ark 2017, Uysal ve ark 2019).

BEBEK BESLENMESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

Yapılan çalışmalarda yeni doğan beslenmesine yönelik uygulamalar; İlk ağız sütü (kolostrum) bebeğe verilmez boşaltılır. Bebek 3 ezan vakti geçene kadar emzirilmez. Yeni doğan bebeğe maden suyu, şekerli su, inek sütü, zezem suyu içirilir. Bebeği süttten kesmek için meme uçlarına biber, salça sürülür gibi uygulamaların yapıldığı belirlenmiştir (Biltekin ve ark 2004, Eğri ve Gölbaşı 2007, Çetinkaya ve ark 2008, Beşer ve ark 2010, Çalışkan ve Bayat 2011, Molu 2011, Bilgen Sivri 2012, Uğurlu ve ark 2013, Arısoy ve ark 2014, Gölcük 2014, Lafçı ve Erdem 2014, Polat ve ark 2014, Arabacı ve ark 2016).

TİNSEL İNANÇLAR ve UYGULAMALAR

Al basmasından korumak ve al basmasını geçirmek için; Yapılan çalışmalarda Bebeği al basmasından korumak ve al basmasını gidermek için: Bebek doğumdan sonra 1, 3, 5, 7, 20 ve 40'ncü günlerde yıkanır. Bebeği kırk basmasın diye kırk taş ve bir altın konan suyla yıkanır. Bebek yalnız bırakılmaz. Bebeğin odasında kırk gün ışık yakılır. Bebeğin yüzüne kırmızı tülbent, babasının ceketi örtülür. Bebek hocaya(imam) okutulur. Bebeğe muska takılır. Bebeğin başucuna babasının atleti, soğana iğne batırıp konulur. Kur'anı Kerim konulur. Bebeğin yastığına iğne batırılır. Bebeğin yastığının altına bıçak konulur. Bebek al ocağına götürülür. Bebek uykudan uyandırılır. Soğana kırmızı kurdeleyle bağlanır, üstüne iğne saplanır, kapının girişine asılır. Bebek cami avlusundan alınan 40 taş, 40 anahtar, sela verilirken alınan 40 kaşık su ile yıkanır. Bebek 40 gün adetli kadına gösterilmez. Kırk basmasına sebep olduğuna inanılan kişi bebeği köyün etrafında gezdirir

Nazar değmesinden korumak ve nazarı geçirmek için; Yapılan çalışmalarda bebeği nazardan korumak

veya nazar değmesini geçirmek için; Bebeğe nazarlık, cevşen, muska, mavi boncuk, mavi kumaş, deniz kabuğu, maşallah, mercan, iğde dalı, köpeğin azı dişi takılır. Bebeğin alınına, kulak arkasına sac karası sürülür. Bebeğin başucuna ekme, sarımsak, soğan, çörek otu, anahtar, yumurta kabuğu konulur. Bebeğin beline çakı konur. Bebeğin göğsüne Kur'anı Kerim konur. Bebeğin kırkı çıkana kadar tırnakları kesilmez. Bebeğe nazarla bakan kişiye, yaşlıya ve hocaya okutulur. Tuz-şeker kavrulup bebeğin üzerinde gezdirilir. Dua edilir. Kurşun dökülür. Bebeğin atleti ters giydirilir. Bebeğin üzerinde tuz çevrilir. Bebek ilk yıkandığında suyu dışarıya dökülmez. Gece dışarıdan gelenler bebeğin yanına alınmaz. Mavi, yeşil gözlü kişilere bebek gösterilmez. Keçi veya koyun gözü, koyun dili pişirilip bebeğe sürülür. Üzerlik, nazar otu, soğan kabuğu, un ve nazarı değdiği düşünülen kişinin elbise parçası ile tütsüsü yapılır.

Diğer tinsel inanış ve uygulamalar: Yapılan çalışmalarda 0-12 aylık bebeği olan annelerin yaptıkları tinsel inanç ve uygulamaları; Bebeği ilk yıkayan kişi bebeğin bir kolu ve bir bacağından tutarak sallar ve büyü büyü der. -Bebek baş aşağı sallanır. Bebek ilk kez yıkanacağı zaman bilge sevilen ve bebek bakımını bilen bir kadın seçilir. Höllük toprağı ateşte kavrulur çünkü ateş kötülükleri giderir, pislikleri ve mikropları öldürür. Höllük toprağı sacda kavrulur çünkü cinler demirden korkar. Bebeğe isim koymak için hatırı sayılan bir aile büyüğü tarafından kibleye döndürülerek kulağına ezan okunarak ismi 3 kez kulağına söylenir, Bebeğin isminin yaramadığına inanılırsa suya üç bıçak atılır, bıçaklara adlar verilir en az paslanan bıçağa verilen isim çocuğa verilir. Bebek zayıf, cılız ise konulan ismin iyi gelmediği düşünülerek üç tane aynı boyda pırasa kesilir, bunlara akşamdan isim konur, sabahleyin hangisi daha çok büyürse, o isim çocuğa verilir. Kız çocuğu eve bağlı olsun diye göbeği eve gömülür ya da dikiş makinesinin çekmecesine konur, cami, okul bahçelerine gömülür. Bebeklerin göbekleri nereye gömülürse bebek ileride o mesleği yapacağına inanılır. Bebeğin göbeğine aile sevilenlerinden birinin adı verilerek bebeğe göbek ismi verilir. Bebek güler yüzlü olsun diye göbek gül ağacının altına gömülür. Bebek tatlı dilli ve bereketli olsun diye göbeğe bilge biri tükürür. Bebeğin göbeği uzun kesilirse, ömrü de uzun olur. Erkek çocuğun göbeği zengin olsun, çok hayvan sahibi olsun diye ahırın ortasına gömülür. Kuruyan göbek dama (tavana) atılırsa çocuk ömründe hep yükseklerde ve başarılı olur. Göbeğin kesildiği alet annesinin yatağı altına konulur. Göbek bir haftadan erken kurursa bebeğin ömrü kısa olur. Adetli kadınlar göbeğine ellemez, bebeğin altını değiştirmmez. Bebeğin sakın ve ahlaklı olması için Kur'anı Kerim'den isim konur. Bebek erken yürürsün diye topuğuna yumurta sürülür. Kırk gün bebeğin çamaşırları gece serilmez. Bebek çabuk

yürüsün diye hareketli ve düzgün yürüyen birine ya da Cuma günü camiden ilk çıkan birine ayak bağı (ayağa bağlanan kurdele-köstek) kestirilir. Yeni doğan bebeğin ilk dişi çıktığında kim görürse, o kişi, bebeğe hediye alır. Evde bereket olsun diye bebeğin ilk kakalı bezi yatağın altına konur. Bebeğin kardeşleri kıskanmasın diye bebeğin ayağının altı kardeşine gösterilir. Göç eden kırlangıçların güzel ve çok konuşsun diye bebeğin ağzına tükürdüklerine inanılır. Bebeğin bezinin üstünden atlanmaz. Bebek 40 gün akşam ezanından sonra dışarı çıkarılmaz. Bebeğin ömrü uzun olsun diye, saç ağarsın diye un sürülür. Bebek uykuda korkmasın diye efsunlanır, soğuk suyla yıkanır, bir paket tuz bebeğin üzerinde çevrilir ve tuz fakir birine verilir. Bebeğin saç dalgalı olsun diye ters taranıp kesilir. Cenazeden gelen bebeği görmez, önce tuvalete girer sonra bebeği gezdirir. Bebek ilk gittiği evde ağzına tatlı bir şey verilir. Bebek kısmetli olsun diye akşam ezanında uyutulmaz. Bebek inatçı ve soluk olmasın diye ensesinden, yanağından öpülmez. Bebeğin ilk saç kesilip tartılır ve ağırlığına altın sadaka verilir. Bebek hızlı gelişsin diye tezeğe oturtulur gibi uygulamaların olduğu belirtilmiştir (Biltekin ve ark 2004, Özyazıcıoğlu ve Polat 2004, Çınar ve ark 2015, Dinç 2005, Başal 2006, Eğri ve Gölbaşı 2007, Çetinkaya ve ark 2008, Aliefendioğlu ve ark 2009, Bölükbaş ve ark 2009, Beşer ve ark 2010, Işık ve ark 2010, Çalışkan ve Bayat 2011, Mollu 2011, Yalçın 2011, Bilgen Sivri 2012, Uğurlu ve ark 2013, Arısoy ve ark 2014, Gölcük 2014, Karabulutlu 2014, Lafçı ve Erdem 2014, Polat ve ark 2014, Arabacı ve ark 2016, Uysal ve ark 2019).

HİJYEN ve BAKIM UYGULAMALARI

Yapılan çalışmalarda hijyen ve bebek bakımına yönelik; Bebeğin göbek bağı düşün diye göbeğe zeytin yağı, süt kaymağı, pise, kolonya, alkol, kahve, tuz, tendürdiyot sürülür. Bebeğin göbeği iltihaplanmasın diye göbek düşünce penisilin tozu sürülür. Kulak kiri yumuşasın diye kulağına anne sütü dökülür. Bebeğin göbeği düşünce kanama olmasın diye üzerine çaput yakıp konulur, göbek tozu sürülür, yağlı hamur, bezden teker yapılır konulur. Bebeği kolay uyutmak için beşikte, ayakta sallanır, emzirilir, ninni söylenir, ballı sekerli emzik verilir, loş ışıkta yatırılır, elektrik süpürgesi çalıştırılır, anason çayı içirilir, üzerine ince örtü örtülür. Bebek kolay taşınmak için kundaklanır gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir (Biltekin ve ark 2004, Çınar ve ark 2015, Dinç 2005, Eğri ve Gölbaşı 2007, Çetinkaya ve ark 2008, Aliefendioğlu ve ark 2009, Bölükbaş ve ark 2009, Işık ve ark 2010, Çalışkan ve Bayat 2011, Mollu 2011, Bilgen Sivri 2012, Arısoy ve ark 2014, Gölcük 2014, Karabulutlu 2014, Lafçı ve Erdem 2014, Arabacı ve ark 2016).

MERASİM UYGULAMALARI

Yapılan çalışmalarda bebek için; Mevlüt okutulur. Kurban kesilir. Fakirlere yardım edilir. Ağaç dikilir. Bebeğin yirmisini çıkarmak için yirmi merasimi yapılır. Bebeğin kırkını çıkarmak için kırk merasimi yapılır. Bebeğin ilk dişi çıktığında diş hediği merasimi yapılır gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir (Çınar ve ark 2015, Başal 2006, Eğri ve Gölbaşı 2007, Bilgen Sivri 2012, Arısoy ve ark 2014, Gölcük ve ark 2014, Polat ve ark 2014, Arabacı ve ark 2016).

ESTETİK AMAÇLI UYGULAMALAR

Yapılan çalışmalarda bebeğe estetik amaçlı; Bebeğin bacakları ve eli ayağı düzgün olsun, boyu uzun olsun, kasları sıkı olsun diye sıkıca kundaklama yapılır. Bebek ter kokmasını diye kol altı kasık ve boyun bölgesi tuzlanır, tuzlama işleminden sonra bebek bir saat tuzlu bekletilir ve yıkanır. Bebek güzel koksun diye ilk banyosunda bal sürülür. Bebeğin eklemleri düzgün olsun diye 7 boğumu olan çubuk yakılıp eklemlere sürülür. Doğumdan hemen sonra bebek yıkanır. Bebeğin gözleri parlak olsun diye limon, anne sütü damlatılır. Bebeğin gözlerine sürme çekilir. Bebek tatlı dilli olsun diye ilk banyodan sonra bal veya medineden gelen hurma diline sürülür. Bebeğin kaş ve kirpiğine bademyağı, fındık yağı sürülür. Bebeğin burnu küçük olsun diye sıkılır. Bebeğin kaşlarını kaldırılır, bebe yağı sürülür. Güzel bebeğe nazar değmesin diye kirli giydirilir. Bebek güzel olsun diye göbek kanı, anne sütü yüzüne sürülür. Bebeğin başı, beli bağlanır. Bebeğin kulakları kepece olmasın diye bez ile bağlanır. Bebeğin alını sıkıca bağlanır. Bebek gamzeli olsun diye yanaklarına ve çenesine bastırılır. Bebeğin başı düzgün olsun diye uyurken sürekli yön değiştirilir. Bebeğin memesi ovulur. Bebeğin perine bölgesine koltuk altına az tüy çıkısın diye yarasa kanı, karınca yumurtası sürülür. Bebek üç ay kimseye gösterilmez gibi uygulamaların yapıldığı belirtilmiştir (Biltekin ve ark 2004, Çınar ve ark 2015, Dinç 2005, Başal 2006, Eğri ve Gölbaşı 2007, Çetinkaya ve ark 2008, Bölükbaş ve ark 2009, Çalışkan ve Bayat 2011, Koyun ve ark 2010, Işık ve ark 2010, Molu 2011, Bilgen Sivri 2012, Uğurlu ve ark 2013, Arısoy ve ark 2014, Gölcük 2014, Karabulutlu 2014, Lafçı ve Erdem 2014, Arabacı ve ark 2016, Uysal ve ark 2019).

SONUÇ ve ÖNERİ

Bu çalışmada literatür taraması sonucunda 0-12 aylık bebeklere yönelik uygulanan pek çok geleneksel sağlık uygulamaları olduğu belirlenmiştir. Yöresel benzerlik veya farklılıklar gösteren geleneksel uygulamaların sağlığa yararlı veya sağlığa zararlı olabileceği gibi sağlığa ne yararı nede zararı olmayan geleneksel uygulamaların

mevcut olduğu söylenebilir. Geleneksel sağlık uygulamalarının sağlık açısından kısa süreli veya kalıcı olumsuz etkilerinin olabileceği göz önünde bulundurularak konuya dair ülke genelinde geniş çaplı araştırmaların yapılması önerilir. Ayrıca yapılan çalışmalar sonrasında belirlenen geleneksel sağlık uygulamalarının sağlığa zararlı olanların uygulanmaması için gerekli eğitim ve farkındalık çalışmalarının yapılması, sağlığa yararlı uygulamaların ise kanıta dayandırılarak pekiştirilmesi gibi çalışmaların yürütülmesi önerilebilir.

KAYNAKLAR

Aliefendioğlu D, Hızal S, Dibek Mısırlıoğlu E, Şanlı C, Albayrak M, Oktay A. (2009). Traditional child care procedures in an anatolian. Gazi Medical Journal. 20(1) :17-20.

Arabacı Z, Yıldırım ZA, DüNDAR BN, Kadam Z. Bebeklerde uygulanan geleneksel yöntemler. Çocuk ve Medeniyet. Erişim Tarihi; 21.05.2016.

Arısoy A, Canbulat N, Ayhan F. (2014). Karaman ilindeki annelerin bebeklerinin bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemler. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi:17:1.

Başal HA. (2006). Türkiye’de doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası çocuk gelişimi ve eğitime ilişkin gelenek, görenek ve inançlar. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Derg; XIX (1). 45-70.

Beşer A, Tpoçu S, Coşkun A, Erdem N, Gelişken R, Özer D. (2010). Traditional child care practices among mothers with infants less than 1 year old..Deuhyo Ed 3(3), 137-145

Bilgen Sivri B. (2012). 0-12 Aylık bebeği olan annelerin anne-bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamaları. Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Mayıs Kayseri.

Biltekin, Ö, Boran, D, Denkli, M, Yalçınkaya, S (2004). Naldöken Sağlık Ocağı bölgesinde 0-11 aylık bebeği olan annelerin doğum öncesi dönem ve bebek bakımında geleneksel uygulamaları, STED, 2004; 13 (5): 166-169.

Bölükbaş, N., Erbil, N., Altunbaş, H., Arslan, Z., (2009). 0-12 Aylık bebeği olan annelerin çocuk bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6(1), 167-174.

Çalışkan, Z, Bayat, M. (2011). Annelerin bebek bakımı uygulamaları ve etkileyen faktörler: bir Kapadokya örneği, Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2011; 14:2.

Çetinkaya, A, Özmen, D, Cambaz, S. (2008). Manisa’da çocuğu olan 15-49 yaş kadınların doğum sonu dönemde yenidoğan sağlığı ile ilgili geleneksel uygulamaları, C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 2008; 12 (2): 39-46.

Çınar İ Ö, Korkmaz Aslan G, Kartal A, İnci F H, Koştu N. (2015). Annelerin 0-1 yaş bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi. TAF Prev Med Bull. Vol 14. Issue 5.

Dinç, S. (2005). Şanlıurfa merkez 4 no’lu sağlık ocağı’na kayıtlı “0-1 yaşında çocuğu olan annelerin çocuklarının bakımında uyguladıkları geleneksel uygulamalar. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2005; 1 (2): 53-61.

Eğri, G, Gölbaşı, Z (2007). 15-49 yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 2007: 6 (5): 313-320.

Gölcük Y. (2014). 0-12 Ay çocuğu olan annelerin bebek bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar. İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. Malatya.

Güzel A, Uçan Yavaş S, Kara F. (2017). İlk kez bebek sahibi olan annelerin bebek bakımında kullandıkları uygulamaların değerlendirilmesi. Balıkesir Sağlık Bil Derg, 6(3):108.

Işık, M. T., Akçınar, M., Kadioğlu, S. (2010). Mersin ilinde gebelik, doğum ve loğusalık dönemlerinde anneye ve yenidoğana yönelik geleneksel uygulamalar. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi. Cilt 7, Sayı 1

Karabulutlu Ö. (2014). Kars ilinde doğum sonu dönemde yenidoğan bakımına yönelik yapılan geleneksel uygulamaların belirlenmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi: 7 (4), 295-302

Koyun A, Çamuroğlu C, Korkmaz G, Mentеше N, Ocak F. (2010). Kadınların gebelik, doğum ve yenidoğan bakımına ilişkin geleneksel inanç ve uygulamaları Aile ve Toplum Dergisi. Ağustos-Eylül, ISSN: 1303-0256

Lafçı D, Erdem E. (2014). 15-49 Yaş grubu evli kadınların doğum sonu dönemde anne ve bebek bakımına yönelik geleneksel uygulamaları. Gaziantep Med J 2014;20(3):226-236

Molu, B. (2011). 0-12 Aylık bebeği olan annelerin çocuk bakımında başvurdukları geleneksel uygulamalar, Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Afyon

Özyazıcıoğlu N, Polat S. (2004). Oniki aylık çocuğu olan annelerin bazı sağlık sorunlarında başvurdukları geleneksel uygulamalar. Atatürk Üniv. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 2.

Polat S, Özyazıcıoğlu N, Bıçakçı H. (2014). Traditional practices used in infant care. indian journal of traditional knowledge Vol. 1 (1), January , pp. 47-51

Uğurlu Sülü, E., Başbakkal, Z., Dayılar, H., Çoban, V., Ada, Z.(2013) Ödemiş’te bulunan annelerin bebek bakımında uyguladıkları geleneksel yöntemlerin incelenmesi, Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 2 (3); 345-357

Uysal G, Beydağ KD, Sönmez Düzkaya D. (2019). 0-12 Aylık bebeği olan ebeveynlerin bebek bakımına ilişkin geleneksel uygulamaları. ACU Sağlık Bil Derg; 10(2):211-217.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Sayı: 27592 07 Haziran 2018

Yalçın H. (2011). Anne Adaylarına Verilen Eğitim (ASBEP) Gebelik, doğum, lohusalık ve bebek bakımına ilişkin fonksiyonel olmayan uygulamalara etkisi (Karaman İli Örneği). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Bilim Dalı. Doktora Tezi. Konya.